ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Антоненка Олександра Михайловича

«Соціально-психологічне забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології», подане на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Посилення міграційних процесів, зростання рівня глобалізації суспільства, розгляд освітніх інституцій як конкурентоспроможних суб'єктів на міжнародному ринку, висувають нові вимоги до успішності міжкультурної адаптації студентської молоді, актуалізуючи визначення місця та ролі позитивної психології, її принципів, методів, інтервенцій у соціально-психологічному забезпеченні успішності перебігу зазначеного процесу. З огляду на вищезазначене, дисертаційна робота Антоненка О.М. є актуальною і значущою для сучасної психологічної науки і практики.

Дисертантом здійснено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз висунутої проблеми дослідження й виявлено, що простежується нестача емпіричних даних про міжкультурну адаптацію студентської молоді до нового соціокультурного середовища, зокрема освітнього, та відсутність робіт, націлених на виявлення специфіки цього процесу та відмінностей у міжкультурній адаптації студентства у зв'язку з приналежністю до іншої культури, а також урахування цих даних у процесі соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентства, зокрема з позиції позитивної психології, з метою підвищення ефективності цього процесу в умовах сучасного соціуму. При цьому необхідно підкреслити, що у роботі Антоненка О.М. простежується професійний та креативний підхід до вирішення проблеми дослідження.

Текст дисертації засвідчує належну розробку автором концептуальних основ дослідження, що знайшло вираження в обґрунтуванні актуальності, у

визначенні мети, завдань, наукової новизни, теоретичного і практичного значення роботи.

На особливу увагу заслуговує наукова новизна дослідження, у якому вперше науково обґрунтовано необхідність та можливості задіяння ресурсу позитивної психології у міжкультурній адаптації студентської молоді в умовах сучасних соціогенних викликів; визначено та систематизовано соціально-психологічні предиктори успішності цього процесу за показниками соціокультурної адаптації (міжособистісне спілкування, академічна адаптація, приналежність до групи, екологічна адаптація, володіння мовою), стратегіями подолання стресових ситуацій (асертивні дії, вступ у соціальний контакт, пошук соціальної підтримки), рівнем міжкультурної комунікативної компетентності (міжкультурна стабільність, міжкультурний інтерес, відсутність етноцентризму, управління міжкультурною взаємодією), параметрами соціальної підтримки, специфікою її сприйняття та ядром соціальної мережі; виокремлено структуру особистісних якостей студентської молоді, асоційованих з їх позитивним впливом на її суб'єктивне благополуччя і підвищення резільєнтності у процесі міжкультурної адаптації в умовах сучасного соціуму; розроблено концептуальні й змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації комплексної програми соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді, ефективність якої обумовлена застосуванням провідних положень і принципів позитивної психології та системністю впровадження позитивних психологічних інтервенцій.

Практичне значення проведеного автором дослідження полягає у можливості використання методичного інструментарію для вивчення соціально-психологічних особливостей міжкультурної адаптації студентської молоді в умовах сучасного соціуму; у розробці принципів побудови та змісту, а також апробації комплексної програми соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології й проведенні оцінки її ефективності. Теоретично та емпірично обґрунтовані положення дисертації можуть використовуватися для змістовного

наповнення соціально-психологічних програм з підвищення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді, а також бути рекомендовані для впровадження у закладах вищої освіти з метою формування та розвитку міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців різного профілю та форм навчання, підвищення їх суб'єктивного благополуччя та резільєнтності в умовах сучасних соціогенних викликів з задіянням принципів і методів позитивної психології.

Кожний з трьох розділів дисертації Антоненка О.М. є завершеним відповідно до поставленої мети та визначених завдань. Висновки відповідають змісту дослідження та засвідчують високий рівень узагальнення його результатів. Застосування методів, адекватних меті та завданням дослідження, забезпечує надійність та вірогідність отриманих автором результатів.

Дисертант ставить і пропонує розв'язання цілої низки завдань, найголовніші з яких містять аналіз наукових підходів до вивчення проблеми соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді; наукове обґрунтування необхідності та можливості задіяння ресурсу позитивної психології у міжкультурній адаптації студентської молоді в умовах соціогенних викликів; емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей міжкультурної адаптації студентської молоді у сучасному соціумі; розробку комплексної програми соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології та оцінку її ефективності.

У вступі автором обґрунтовано актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, наводяться дані про апробацію роботи.

У першому розділі дисертаційного дослідження «Теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології» дисертантом розкрито проблеми міжкультурної адаптації студентської молоді у соціально-психологічному вимірі; визначено переваги позитивно-психологічного підходу до дослідження процесу

міжкультурної адаптації студентської молоді та її міжкультурної комунікації в умовах сучасного соціуму; показано необхідність і можливість задіяння позитивних психологічних інтервенцій у міжкультурній адаптації студентської молоді.

Автором проведено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до вивчення проблеми соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді, що розглядається як складна система соціально-психологічного впливу, спрямована на підвищення соціальної активності та зміцнення соціальної позиції особистості, формування системи її ціннісних установок та орієнтацій, усунення труднощів міжкультурної адаптації, а також формування толерантності до фрустрації та розвиток адекватних механізмів психологічного захисту. Дисертант слушно наголошує, що пошуки внутрішнього джерела міжкультурної адаптації студентської молоді вказують на невідповідність засвоєних, звичних форм і способів культурної діяльності новим потребам і можливостям студентства в умовах нового соціокультурного середовища. Антоненко О.М. переконливо доводить, що здійснення зазначеного процесу йде шляхом індивідуальних предметно-практичних та духовно-практичних дій і є формою взаємодії з соціокультурною дійсністю, що створює умови для ефективної інтеграції студентської молоді у соціум і засвоєння нових форм соціальної діяльності.

Дисертантом показано, що необхідність міжкультурної адаптації в умовах процесу глобалізації викликає необхідність формування міжкультурної комунікативної компетентності студентської молоді, зокрема на основі реалізації принципів полікультурної освіти. При цьому сформована компетентність забезпечує взаємопроникнення та відкритість культур, що є ключовою умовою взаємодії представників різних культур у глобалізованому полікультурному просторі сучасної соціокультурної дійсності. Дисертант наголошує і з цим слід погодитися, що ефективність міжкультурної адаптації студентської молоді – це не лише процес розвитку індивідуально-психологічних якостей, які забезпечують її активність, самоефективність, ініціативність та відповідальність, а й процес перебудови приймаючого

суспільства у векторі його позитивного налаштування на міжкультурну взаємодію.

Отримані дослідником дані слугували підставою для постановки практичних завдань з метою профілактики та запобігання негативним наслідкам міжкультурної дезадаптації студентської молоді, зокрема з позиції позитивної психології, оскільки провідними завданнями цього психологічного напрямку є формування оптимістичного позитивного мислення та світосприйняття, від яких напряму залежить набуття молодою людиною почуття щастя, суб'єктивного благополуччя та задоволеності життям. Разом із цим, як слушно зазначає Антоненко О.М., використання інноваційних технологій і методів позитивної психології може сприяти виявленню та заміні руйнівних патернів мислення на позитивні, конструктивні та життєствердкуючі, що забезпечуватиме успішність міжкультурної адаптації студентської молоді в умовах соціогенних викликів.

У *другому розділі* дисертаційного дослідження «Емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей міжкультурної адаптації студентської молоді у сучасному соціумі» автором розкрито методичні заходи, хід та процедуру емпіричного дослідження; проаналізовано копінг-стратегії студентської молоді та особливості соціальної підтримки у перебігу процесу її міжкультурної адаптації; досліджено специфіку міжкультурної комунікативної компетентності та її вплив на процес міжкультурної адаптації студентської молоді; виявлено структуру особистісних якостей студентської молоді, асоційованих з її суб'єктивним благополуччям у міжкультурній адаптації в умовах сучасного соціуму.

Дисертантом виокремлено соціально-психологічні особливості міжкультурної адаптації студентської молоді в умовах сучасного соціуму та встановлено, що на успішність перебігу цього процесу та відчуття у ньому суб'єктивного благополуччя впливають показники соціокультурної адаптації (міжособистісне спілкування, академічна адаптація, приналежність до групи, екологічна адаптація, володіння мовою), стратегії подолання стресових ситуацій (асертивні дії, вступ у соціальний контакт, пошук соціальної підтримки),

міжкультурна комунікативна компетентність (міжкультурна стабільність, міжкультурний інтерес, відсутність етноцентризму, управління міжкультурною взаємодією у напрямку володіння широким спектром комунікативних навичок, важливих при міжкультурному спілкуванні), а також параметри соціальної підтримки, особливості соціальної мережі та специфіка сприйняття студентством соціальної підтримки, що сприяють підвищенню резільєнтності в умовах сучасного соціуму. Автором підкреслено, що буферну функцію редукції негативного впливу соціокультурної дезадаптації на задоволеність життям, самооцінку і самоефективність в процесі міжкультурної адаптації виконують такі позитивні якості студентської молоді, як креативність, зацікавленість, широта бачення, критичне мислення, наполегливість, чесність, енергійність, соціальний інтелект, просоціальна активність, оптимізм, які загалом підвищують її резільєнтність у цьому процесі в умовах сучасних соціогенних викликів.

Дослідником узагальнено, що близько третини респондентів по вибірці мають незадовільний рівень суб'єктивного благополуччя і прояви соціокультурної дезадаптації, що свідчить про необхідність цілеспрямованого соціально-психологічного впливу з метою стимулювання особистісного потенціалу студентської молоді у векторі нарощування міжкультурних комунікативних компетенцій щодо редукування негативного впливу зовнішніх чинників (опанування ефективними копінг-стратегіями, розвиток якостей особистості, що стимулюють суб'єктивне благополуччя та психологічну життєстійкість загалом).

Слід звернути увагу на ґрунтовний опис дисертантом використаних методів дослідження та статистичної обробки отриманих даних. Вдалий підбір психодіагностичного інструментарію, який дозволяє всебічно розглянути особливості міжкультурної адаптації студентської молоді у сучасному соціумі, та відповідних методів статистичної обробки дозволив дисертанту отримати достовірні результати.

У *третьому розділі* дисертаційного дослідження «Соціально-психологічне забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології» автором розкрито концептуальні основи

та зміст комплексної програми соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології і проведено оцінку її ефективності.

Дисертантом зазначено, що концептуальною основою запропонованої програми слугували провідні положення позитивної психології, особистісно орієнтований та діяльнісний підходи, культурно-історична теорія, принципи позитивної психотерапії та ін. Програмні заходи мали на меті вирішення таких завдань: сприяння учасникам в адаптації до умов проживання та навчання у поліетнічному середовищі; ознайомлення з духовно-культурним надбанням, соціально-історичною спадщиною культури країни перебування; розвиток міжкультурної комунікативної компетентності; залучення до суспільно-культурної діяльності закладу вищої освіти, міста, країни; розвиток толерантності до переконань, цінностей, світогляду учасників різних культур; розвиток культурної самосвідомості та самопізнання; надання соціально-психологічної допомоги учасникам, які перебувають у стані емоційної дезадаптації та відчувають високий рівень психологічного стресу.

Задіяні дослідником у межах програми позитивні психологічні інтервенції у вигляді методик психологічного впливу, тренінгів, вправ та організованих групових і індивідуальних форм роботи, спрямованих на культивування позитивних емоцій, психологічної життєстійкості, соціально-схвалюваної поведінки, а також оптимістично-реалістичного когнітивного сприйняття дійсності, сприяли зниженню проявів соціокультурної дезадаптації, збільшенню арсеналу застосування адаптивних копінг-стратегій та умінню їх ефективного використання; зростанню міжкультурної комунікативної компетентності (за показниками міжкультурної стабільності, міжкультурного інтересу, відсутності етноцентризму та управління міжкультурною взаємодією). Позитивні зміни зафіксовано також за показниками задоволеності життям, загальної самоефективності та у структурі соціальної підтримки, розширенні її мережі, зростанні конструктивності соціальної взаємодії і соціальної інтеграції, адекватності уявлень про види соціальної підтримки, можливості її отримання та

сприйняття, що сприяло успішності міжкультурної адаптації студентської молоді та підвищенню її суб'єктивного благополуччя загалом.

Слід зауважити, що робота не містить академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

При загальній високій оцінці дисертаційного дослідження, водночас хочемо висловити автору деякі побажання та зауваження:

1. У дисертації, шляхом ретельного відбору, дослідника значною мірою вдалося уникнути розбіжностей та необґрунтованого застосування того розмаїття підходів, парадигм, теоретичних засад та концепцій у вивченні проблеми соціальної підтримки в процесі міжкультурної адаптації студентської молоді, що породжує термінологічну неузгодженість та ініціює постійну активацію створення нових термінів, а також актуалізує проблему уніфікації термінологічного апарату. Проте, введення та використання поняття соціальної підтримки до феноменології психологічної підтримки, як окремої складової/функції, вимагає її ретельного концептуального обґрунтування та більш чіткого визначення власне психологічних аспектів.

2. На нашу думку, робота могла бути більш змістовною, якщо б дисертант врахував у дослідженні специфіки міжкультурної адаптації такі важливі психологічні якості студентів, як рівень загального, емоційного та соціального інтелекту.

3. У тексті дисертації йдеться про принципи об'єднання учасників у групи для підвищення ефективності процесу їх міжкультурної адаптації, зокрема, адресне формування групи, врахування неформальних взаємин, які безумовно свідчать про новизну підходу дисертанта та додають новизни самому дослідженню. Однак, зазначені результати не відображено у науковій новизні та загальних висновках дисертації.

4. Висновки до розділів дисертації, зроблені автором, без сумніву відповідають визначеній меті та поставленим завданням дослідження, досить повно розкривають результати дослідження на кожному етапі, проте їх слід було б зробити більш стислими та лаконічними, надати їм узагальненості.

Зроблені зауваження не впливають на загальну високу оцінку дисертаційної роботи. Вважаємо, що вона є вагомим внеском у розвиток психологічної науки.

Зміст автореферату цілком відповідає змісту дисертації. Сутність дисертаційного дослідження висвітлена у 23 публікаціях автора, з яких 7 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 5 статей – у наукометричних виданнях, 1 з яких – у міжнародному періодичному наукометричному виданні), 16 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Отже, все вищезазначене дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження є самостійною, завершеною роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані теоретичні і експериментальні результати. Робота виконана відповідно вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» із змінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам МОН України, які висуваються до підготовки кандидатської дисертації, а її автор Антоненко Олександр Михайлович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:
доктор психологічних наук, професор,
завідувачка кафедри практичної та
клінічної психології
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова МОН України **О.Д. Литвиненко**

Підпис громад. Литвиненко О.Д.
посада докт. псих. наук
ЗАСВІДЧУЮ:
Начальник відділу діловодства та архівного зберігання документів ОНУ імені І. І. Мечникова
Канцур Л. П.

Підпис громад. О.Д. Литвиненко
посада зав. кафедри
З А В І Р Я Ю :
Проректор ОНУ імені І. І. Мечникова
Запорожченко О. В.